

BEWAAR HET PAND

Uitgave tot bevordering van de handhaving der oude Gereformeerde beginselen
verschijnt eens in de veertien dagen

KOMMISSIE VAN REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Meerkkerk; Ds. H.C. van der Ent, Dordrecht-Centrum; Ds. H. van Leeuwen, Driebergen; Ds. L.W. van der Meij, Zaamslag; Ds. D. Slagboom, Katwijk aan Zee; Ds. M.C. Tanis, Sliedrecht-Centrum; Ds. M. Vlietstra, Zeist; Ds. P. van Zonneveld, Driebergen; A. Beukers, Alphen a.d. Rijn en Joh. van der Lee, Alphen a.d. Rijn.

REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Prinses Marijkeweg 13,
4231 BP Meerkkerk. Telef. 01837-1357

ADMINISTRATIE

A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a/d Rijn, tel. 01720 - 74202, postrek. 70.43.50, t.n.v. de administrateur van „Bewaar het Pand” te Alphen a/d Rijn.

Abonnementsprijs f 10,- per jaar. Abonnementsprijs voor de Verenigde Staten en Canada 5 dollar per jaar. Advertenties f 0,25 per mm. Bij kontrakt korting.

MEDITATIE

Het smaken van Gods nabijheid.

Het is mij goed nabij God te
wezen.

Psalm 73 : 28.

Asaf kon het maar niet klaar krijgen: de goddelozen hebben voorspoed en vrede, terwijl hij de ganse dag wordt geplaagd en zijn bestraffing is er alle morgens. En dat duurde, tot hij uit die drom van neevlen, ging in het heiligdom. En dan ziet hij het einde van de goddelozen: zij storten van de top van eer, in eeuwige verwoesting neer!

Laten de goddelozen dan hun voorspoed hebben, zich in weelde baden, zonder bestraffingen zijn, zonder God in deze wereld leven en de godsvrucht verachten - maar mij aangaande: het is mij goed nabij God te wezen! Het leven zonder God is, ondanks alle schone schijn, tenslotte diep ellendig, troosteloos, en het loopt uit op het eeuwig verderf.

Maar het leven met God, in Zijn verzoende gemeenschap, maakt rijk en gelukkig, zelfs al bezwijkt ons vlees en ons hart. Het leven in Gods nabijheid is pas het ware, het hoogste, het zaligste leven, dat alle verwachtingen overtreft en het loopt uit op de eeuwige vreugde.

Dat een doemwaardig Adamskind, dat met Asaf leert belijden "een groot beest bij God te zijn", in Gods nabijheid wordt toegelaten, in Zijn gemeenschap mag delen, dat is toch wel het grootste wonder dat zich denken laat. Als ons dat te beurt mag vallen, dan buigen we in stille verwondering ons neer. In Gods heiligdom zien we welke dure prijs ervoor betaald is. En als we dan door Christus mogen opklimmen tot de bron van dit heil, dan erkennen en aanbidden we niets anders dan vrije, eeuwige liefde, niets anders dan vrije gunst, die eeuwig God bewoog.

Dan spreken we het uit voor God en mensen, dat het ons goed is, nabij God te wezen, met Hem om te gaan, in Zijn tegenwoordigheid te verkeren, in Zijn gemeenschap te delen. Als wij in het heiligdom Gods mogen ingaan, Zijn nabijheid mogen smaken, dan wordt de bange duisternis van de nacht van het ongelooft verdreven, dan gaat ons het licht op over de wegen Gods, en we zien het, dat die wegen wijs zijn en heilig en goed. Dan worden de ongeloofsvragen tot zwijgen gebracht, de bittere klachten versterven en we mogen Gods wegen goedkeuren en aanbidden.

In Gods tegenwoordigheid gaan de schoenen van de voeten. We komen onder de heiligende invloed van Zijn heiligheid, waardoor we de zonde gaan haten en vlieden. Het is mij goed, nabij God te wezen. Want in Zijn nabijheid gevoelen en genieten wij de kracht van Zijn vergevende en verzoenende liefde in Christus.

In Gods nabijheid zijn we ook zo veilig. Niet alleen de zonde in ons, maar ook de vijand buiten ons is dan machteloos en krachteloos. Zijn pijlen kunnen ons dan niet treffen. Indien God met ons is, wie zal dan nog tegen ons zijn?

In Gods nabijheid komt ons soms zo gejaagde en geplaagde hart tot rust. Hier wordt de rust geschonken; hier het vette van Gods huis gesmaakt!

Nabij God te wezen! Het is goed, het is onuitsprekelijk goed! Het is mij goed, zegt Asaf. Mogen wij het Asaf al persoonlijk nazeggen? Ds. M. Vlietstra.

Van de administratie

Hartelijk dank voor de ontvangen giften, te weten f 50,- voor de school in Dundas en f 123,- voor ons blad. 5 nieuwe abonnees gaven zich op of werden opgegeven. Het blad bestemd voor P. Keuter, De Noord 105, 8321 BE Urk, kwam retour met de opmerking "vertrokken". Er stond echter niet bij waarheen. Wie weet dit wel? Adm. Bewaar het Pand: A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a.d. Rijn, tel. 01720-74202, giro 704350.

Van de Redactie

1. **Vacantietijd.** In verband met het feit dat drukkers en medewerkers veelal met vakantie gaan is het moeilijk in deze tijd een nummer van ons blad te laten verschijnen. Het is in verband daarmee de bedoeling, dat er na dit nummer eerst een blad verschijnt D.V. op donderdag 25 juli en vervolgens op donderdag 22 augustus a.s.

2. **School voor Dundas en Hamilton.** Voor dit doel ontving ik weer twee giften en wel van f 25,- en f 50,-, waarvoor hartelijk dank.

B.

Ontmoetingsdag te Kampen

Deze zal D.V. worden gehouden op zaterdag 24 augustus a.s. in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente aan de 2e Ebbingestraat.

Het programma ziet er als volgt uit:

Morgensamenkomst, aanvang 10.30 uur:

opening: Ds. G. Blom

spreker: Ds. A. van de Weerd

slotwoord: Ds. H. van Leeuwen

Pauze

Middagsamenkomst, aanvang 2 uur:

opening: Ds. J. Veenendaal

spreker Ds. J.P. Boiten over: een gewillig volk

slotwoord: Ds. M.C. Tanis

We hopen weer op vele bezoekers, ook uit het noorden.

B.

Uit het land van de Bijbel 41.

C. HET BEDRIJFSLEVEN.

III. Het handelsleven.

c. De zeepfabricage.

Hierover kunnen we slechts kort zijn, daar in later tijd in Kanaän ook industrie is gekomen. Zo werd in Sichem zeep gemaakt. De olijfolie werd toen als grondstof gebruikt. Volgens de "Bijbelsche Encyclopaedie" van Prof. Dr. F.W. Grosheide bestond de zeep uit "loogzout", "alkali", welke gewonnen werd uit de as van planten.

We lezen van "zeep" in Jeremia 2 vs. 22: "Want al wiescht gij u met salpeter, en naamt u veel zeep, zo is toch uwe ongerechtigheid voor Mijn Aangezicht getekend, spreekt de Heere HEERE."

En in Maleachi 3 vs. 2 lezen we: "En als zeep

der vollers". Zoals we reeds in de les van het "spinnen" aangehaald hebben, maakten de "vollers" het weefsel "krimpvrij", zoals we lezen in Mattheus 9 vs. 16: "Ook zet niemand een lap ongevold laken op een oud kleed." Zo hebben we in onze les hierover, in verband met de "verheerlijking" van Christus op de berg, reeds de woorden aangehaald van Mark. 9 vs. 3: "Hoedanige geen voller op aarde zo wit maken kan."

Welnu, zo kunnen we dus deze les beëindigen met de opmerking, dat in het Israël van later fabrieken zijn gekomen met moderne machines.

Volgens ons aangegeven schema in les 38 over het "handelsleven", zo zouden we nu een en ander moeten schrijven over ... III d. "Het krijsleven". Maar dit punt laten we nog even rusten, omdat we éerst nog iets willen schrijven over enkele PERSONEN, die met een bijzondere functie belast waren, zoals o.a.:

- 1) De "Voorloper";
- 2) De "Wegbereider";
- 3) De "Lastdrager";
- 4) De "Waternverkoop".

1) De VOORLOPER.

Dit was de SAIS, de oppasser of Livereiknecht, wiens plicht het was vòr het rijtuig, waarin zijn heer was gezeten, uit te lopen. Nu is elke dienstbetrekking van de Oosterling kenbaar aan zijn kleding en daarin waren zij allen op gelijke wijze gekleed. Begrijpelijk was die kleding buitengewoon licht, om zich dus heel gemakkelijk te kunnen bewegen. De benen en voeten waren naakt. De smetteloos witte TUNICA heeft lange, golvende, waaivormige mouwen. En zo lopende met breed-uitgerekte armen, geleken het wel vleugels.

Om het middel zit de tunica vast door een sjerp en daarover dragende een kort fluwelen buisje, zonder mouwen en rijk met goud en zilver geborduurd, terwijl men in de hand hield een lange lichte stok. U ziet hem hier alsof afgebeeld.

De voorloper.

Zo was hun werk om de weg voor het rijtuig van hun heer vrij te maken. Ja, ieder, die hun in de weg loopt en die niet tijdig op zij ging op hun waarschuwend geroep, liep de kans, dat de "sais" (de voorloper) zijn stok sloeg op hun schouders. Ja, dan was het voor de voetgangers wel geraden om tijdig uit de weg te gaan!

pers", die zelf ook wel tot het hofgezin van koningen en edelen behoorden.

Wanneer wij hier dus even stilstonden zulk een Oosterse "Voorloper", denken we aan Elij, die na de geloofsdaad op de Karmel voor koning Achab heenliep naar Jizreël in verband met de aangekondigde stortregen! Maar, heel bijzonder worden we hier toch heengewezen naar de grote VOORLOPER, de Heere Jezus Christus, van Wien de apostel zo treffend schrijft in het bekende Hebreë 6 : 18-20, alwaar we lezen: "Opdat wij door twee onveranderlijke dingen, in welke het onmogelijk is, dat God liege, een sterke vertroosting zouden hebben, wij namelijk, die de toevlucht genomen hebben om de voorgestelde hoop vast te houden, welke wij hebben als een anker der ziel, hetwelk zeker en vast is en ingaat in het binnenste des Voorhangsels, waar de VOORLOPER voor ons is ingegaan, namelijk Jezus, naar de ordening van Melchizedek, een Hogepriester geworden zijnde in der eeuwigheid!"

O neen! Hij slaat er niet op los met de zweep van Zijn gramschap. Hij getuigt zo dierbaar voor al Zijn ellendig en arm volk: "Grimmigheid is bij Mij niet." (Jesaja 28 vs. 4a). O Neen! Hij treedt met Zijn voorbede tot de Vader en bepleit al hun zaken op grond van Zijn dierbaar bloed, dat reinigt van alle zonden! Ja, Hij baant hun wegen! Gaan zij door het dal der moerbeziënbomen, zo mogen zij Hem tot een Fontein stellen en zal de regen hen gans rijkelijk overdekken! Ja, "er zal geen klauw achterblijven", want "een iegelijk van hen zal voor God verschijnen in Sion!"

O lezer(es)! Zal dit ook van u mogen gelden? Op welke weg wandelt u?

Er zijn twee wegen! De "brede" en de "smalle" weg. O, smeeke toch de Heere, dat Hij u trekke met de koorden Zijner eeuwige liefde en brenge op de smalle weg, welke ten leven leidt!

En vreest men, ziende op zichzelf, zuchtend: "O Heere, ik vrees, dat ik nog alles mis en dat mijn werk niet in der waarheid is" . . . O, dan wijst Hij u in Zijn Woord op die kostelijke en vaste "Twee onveranderlijke dingen", namelijk Zijn BELOFTE en Zijn EED"! En daarom, en daarom alleen zal de God des Eeds en des Verbonds het waarmaken:

"Een iegelijk van hen zal verschijnen voor God in Sion!" Ja . . . achter de Voorloper! En dan smeekt zulk een behoeftig hart met de bruidkerk uit het Hooglied: "Trek mij, wij zullen U nalopen."

En weet ge, wat dan op deze bede zo heel verrassend volgt?

Wel, dan lezen we niet: "En toen bracht de Koning mij in Zijn binnenkameren", maar dan staat er onmiddellijk als een verrassende ervaring: "De Koning heeft mij gebracht in Zijn binnenkameren!"

En zo mag Christus' bruidkerk wel eens rijk ervaren, dat Koning Jezus een "verrassend" Vorst is voor al Zijn arm volk! . . . Hier, op woestijnreis! En eens in het hemels Kanaän voor eeuwig!

Dr.

Ds. v. L.

Om de rechte prediking 2.

Beheerst door de verkiezing?

In de brochure, die we bespreken, wordt een verwijt gemaakt. In de vraag boven dit artikel kunt u al zien, waarom het daarbij gaat. Het zou zo zijn, dat in "Bezinning op de Prediking" een prediking wordt voorgestaan, die beheerst wordt door de verkiezing. Graag doe ik daarbij de schrijver recht door dit verwijt net zo weer te geven als hij het zegt: "Het blijkt, dat de verkondiging van Gods eeuwige verkiezing in overwegende mate hun prediking van het evangelie beheerst". Er wordt niet gezegd: de prediking van het evangelie wordt geheel beheerst door de verkondiging van Gods eeuwige verkiezing, maar: in overwegende mate.

We kunnen er niet buiten aandacht aan dat bezwaar te geven. Het komt hier maar niet vragenderwijs naar voren, of de predikanten, die zich verwant voelen met de door de schrijver bestreden prediking die kant uitgaan. Nee, het wordt hier zonder meer zo gesteld.

Toegegeven wordt, dat soms -!- in de praktijk "het levende Woord door het systeem heenbreekt", maar de wijze waarop dit al gezegd

beeld, dat de schrijver heeft van prediking en predikers, voor hem duidelijk is: er is een verkeerde accentuering van de verkiezing Gods. Dit bezwaar moet wel zwaar gewogen hebben. Het wordt als eerste genoemd, terwijl het daarbij gaat over een van de laatste bladzijden van "Bezinning op de Prediking". Daarbij worden er allerlei uitdrukkingen gebruikt, die wijzen op de ernst van zijn verwijt. Ik noem er hier maar één, die in dit gedeelte wordt gebruikt "Het levende spreken van de Schrift is hier ingeruild voor een sluitend dogmatisch systeem". Dat is dus niet gering. Dan spreekt hier ook de vrees voor de gevolgen van een prediking als door hem signaleerd. Zo is te verwachten: onzekerheid: ben ik wel uitverkoren?; gelatenheid: het moet een mens maar gegeven worden; onverschilligheid: wat kan ik er aan doen? Al met al geeft dat wel reden om op dit eerste bezwaar in te gaan.

Toch is dat voor mij de hoofdzaak niet, dat ik er hier apart bij wililstaan. Graag zou ik de schrijver willen overtuigen van de verkeerde kijk op de prediking, die hij tegengaat. Ik zal dat wel niet kunnen. De hoofdzaak voor mij is dat hier een vraagteken gezet wordt achter de evangelieprediking van hen, die begeren het evangelie van Gods genade recht te verkondigen. Recht betekent ook dat zij niet tekort willen doen aan de opdracht, die zij van hun Koning gehad hebben: predikt het evangelie alle creaturen. Dat evangelie welmenend te brengen is de lust van iedere dienstknecht, die van God geroepen is. Dat zullen ze ook niet begeren anders te doen dan dat de genade Gods de eer krijgt. Het zal mij en iedere dienstknecht aan moeten klagen, als we dat niet met alle gebrek zoeken! Daarom kan en mag ik niet aan dit verwijt voorbijgaan.

Wat bedacht moet worden

Als we hier met dit bezwaar te maken krijgen, zullen we moeten bedenken dat dergelijke verwijten door de eeuwen heen veel gehoord worden. Zewerden en worden terecht ten onrechte geuit. Ds. De Cock kreeg van zijn voorganger in Ulrum al iets dergelijks te horen. Wellicht weet u dat dit Prof. Hofstede de Groot was, de man van de Groninger evangelische richting. Deze had van De Cock een boekje meegekregen, waarmee De Cock instemde en waarover hij het oordeel van deze professor vroeg. In dat boekje werd het herstel van de oude Gereformeerde leer als de enige redding voor ons vaderland getekend. In zijn schriftelijk antwoord verwijt Hofstede de Groot dat de schrijver wil "dat de predikanten de leer van de predestinatie-verkiezing en verwerping- op de kansel brengen en tot het punt maken, waarin zij in hun evangelieverkondiging van uitgaan". Daar hebt u dat verwijt dus al. Dat was geheel ten onrechte. De Cock heeft daar ook waardig op geantwoord. Tegelijkertijd echter ook laten zien dat de predestinatie wel een plaats moet hebben in de prediking. Hoe zou hij, die zo duidelijk geleerd had, dat het "enkel genade" is, als een mens zalig wordt, en dat in zijn prediking liet doorklinken, het ook anders kunnen zeggen?

Dit bezwaar is ook vaak terecht geweest en zal dat ook nu zijn. Als in de prediking de welmenende roeping verzwegen wordt of op allerlei wijze "geblokkeerd" dan is het terecht. Er zijn voorbeelden van te geven. Van predikanten, die in de prediking alleen maar oog menen te moeten hebben voor Gods kinderen en geen woord voor anderen hebben. En uiteraard ligt er heel wat tussen, wat ook niet de rechte bediening van het Woord is.

De vraag is ook wat we ermee bedoelen dat de verkiezing Gods door moet klinken in de prediking. Als men daar mee bedoelt dat de verkiezing een vast punt van uitgang is, er altijd "over" de verkiezing gepreekt moet worden en alle teksten daaraan onderworpen, dan zullen we daar hartgrondig "nee" tegen moeten zeggen. Als men bedoelt dat in iedere preek het wonder moet spreken dat God een zondaar uit genade zaligt, dan zeg ik daar even hartgrondig "ja" op. Is de prediking naar Gods Woord zelf al niet de verkondiging van de boodschap der genade? En het is wel opvallend dat het verwijt, waarover we het hebben, ook meegeremd is met die prediking. Eigenlijk is dat zelfs niet anders te verwachten: waar genade gepredikt wordt aan arme zondaren, daar zal dit verwijt vanwege de aard van de boodschap niet achter blijven.

Graag zeg ik dus hier: dit bezwaar kan terecht zijn, maar laten we het goed bedenken of het niet geopperd wordt, terwijl men in wezen niet

van zalig-worden doorklinkt.

Hoe het bezwaar hier is

In deze brochure wordt nu gezegd: in "Bezinning op de Prediking" is men wel voor de boodschap, die tot allen de welmenende roeping van Gods genade laat uitgaan, maar ondertussen maakt men die krachteloos door te zeggen, dat we er rekening mee moeten houden, dat de zaligheid alléén voor de uitverkorenen is. Daarbij verwijst de schrijver naar hoofdstuk 6 van het boekje "Gevaar van de vervlakking". Gezegd wordt daar bijv. "In de prediking worde voorwerpelijk Gods genade aan allen verkondigd: laat u met God verzoenen, doch in de toepassing eindige men in Gods verkiezende liefde". Vooral van dat zinnetje is hij geschrokken. Hij ziet daarin: de prediking aan allen wordt weer teruggenomen door de betuiging: het is toch alleen maar voor de uitverkorenen. Hij heeft ook ernstig bezwaar tegen de uitdrukking: voorwerpelijk en verklaart die dan - zelf uiteraard! - als: dat wil zeggen zó, dat de hoorders niet zouden denken, dat die heilsboodschap voor ieder lid der gemeente bestemd is.

Ten onrechte

Met klem wil ik hier schrijven dat zo onrecht gedaan wordt aan de bedoeling en voorstelling in "Bezinning op de Prediking".

In het hoofdstuk wordt de aandacht gericht op bepaalde elementen, die men bij de Calvijnkring mist in de prediking bij meer dan één predikant in onze kerken. Zij verwijten hun collega's niet zoals hier - zo schematisch - beweerd wordt "dat zij prediking en verkiezing niet op de juiste wijze aan elkaar verbinden". Ik dacht dat zij het helemaal niet over een verbinding hebben en daar ook niet van willen spreken. Ze missen eenvoudig in de bediening van Gods Woord meermalen hoe in het leven van arme zondaren die beloften worden toegepast. Dat is alleen vrucht van Gods verkiezend welbehagen. Zo willen ze geenszins uitgaan van Gods eeuwige verkiezing in de verkeerde zin van het woord, maar God groot maken in het wonder van Zijn genade en werk. Ik dacht dat die overwegingen genoeg waren om dit verwijt verre te werpen.

Waar het om gaat

Wensen zou ik dat de schrijver eens al de hoofdstukken van Calvijn zou overdenken over Gods verkiezing en de roeping in de Institutie! Calvijn probeert niet de roeping aan allen op een schematische wijze te verbinden met Gods verkiezende genade. Hij stelt ze naást elkaar en eert God in het zalig-worden van de Zijnen naar Zijn verkiezend welbehagen. Uiteraard is ook Calvijn een mens geweest, die niet volmaakt was en ook maar ten dele wist. Niettemin is hij én in de Institutie én in de commentaren juist in deze dingen zeer leerzaam. En vooral dat hij het Woord van God na begeert te spreken trekt het meest aan. Wie ook leest wat hij schrijft in het commentaar op het boek Handelingen over Handelingen 13: 48 zal wel wat anders zeggen dan in deze brochure geschreven wordt over "het plan van God". Ik mag er hier iets van overnemen: "Deze plaats leert ons dus, dat het geloof uit de uitverkiezing voortvloeit. En voorzeker overmits het ganse menselijke geslacht verblind en halsstarrig is, zo blijven deze krankheden onze natuur aanheven, totdat ze door de genade des Geestes genezen worden. Deze genezing nu vloeit uitsluitend voort uit de bron van Gods uitverkiezing. Want dat van twee personen, die gelijkelijk deze leer horen, de één zich leerzaam betoont, maar de ander in zijn kwaadwilligheid volhardt, geschiedt niet, omdat ze van nature verschillend zijn; maar omdat God de eersten verlicht, maar de anderen dergelijke genade niet waardig keurt".

En dat is dezelfde Calvijn, die met nadruk verklaart, dat het Evangelie ook de verworpenen gepredikt moet worden!

De Heere roept ons tot de prediking van het evangelie zonder onderscheid en maakt Zelf onderscheid naar Zijn welbehagen. Dat zal allebei in de prediking door moeten klinken.

D. Slagboom.

Een ouderling schrijft

In 1951 was ik bij Prof. Wisse. Tijdens het bezoek nam hij mij mee naar zijn studeerkamer en gaf mij enkele van zijn boeken. Onder die boeken bevond zich de catechis-

musverklaring van Justus Vermeer. Naar zijn zeggen had prof. Wisse zelf veel aan die verklaring gehad. Hij noemde enkele sprekende gedeelten. Onder die gedeelten behoorde de verklaring van zondag 30 antw. 81. Bij inzien, thuis, had hij bepaalde gedeelten van die zondag ook aangekruist. Duidelijk gaat Justus Vermeer in op de kenmerken van een ware avondmaalganger. Ingaand op de zelfmishaging van de zonden, zegt Vermeer: "Het zijn zulken, die uit liefde tot God daarover smart en droefheid hebben. Het smart hen zo, dat zij God hebben vertoornd en dit tegen zoveel goedheid in. Het komt tot een belijden van de zonde. Zij worden geleid met smeking en geweent. Tevens is er een hartelijke afkeer van de zonde. Een droefheid naar God, die een onberouwelijke bekering leidt tot zaligheid.

De onderwijzer geeft verder aan, dat er is een vertrouwen, dat de zonden hun om Christus' wil vergeven zijn en dat ook de overblijvende zwakheid met Zijn lijden en sterven bedekt is".

Hierdoor verstaat de onderwijzer niet alleen verzekeren of sterkgelovigen. Het tegendeel blijkt wel uit de natuur van het avondmaal, daar het tegen al de zwakheid van het geloof is ingesteld. Dit tegendeel blijkt ook uit de eigen woorden van de onderwijzer, daar hij toch spreekt van de overblijvende zwakheid. Ook geeft de onderwijzer hiermede niet te kennen, alsof het wezen van het geloof zou bestaan daarin, dat men verzekerd is dat al zijn zonden om Christus' wil vergeven zijn. Want hij spreekt van een vertrouwen en dat kan groot of sterk, maar ook klein en zwak zijn. Niemand kan toch zonder vertrouwen zalig worden. En benevens dit alles is de Bijbel er vol van dat deze verzekering behoort tot het welwezen van een christen. De onderwijzer nu verstaat door de wijze van spreken in zijn antwoord hetzelfde wat in het avondmaalsformulier wordt gezegd nl.: ten andere onderzoek een iegelijk zijn hart of hij ook deze gewisse belofte Gods gelooft, dat hem al zijn zonden alleen om het lijden en sterven van Jezus Christus vergeven zijn en de volkomen gerechtigheid van Christus hem als zijn enige toegerekend en geschonken is; ja zo volkomen alsof hijzelf in eigen persoon voor al zijn zonden betaald en alle gerechtigheid volbracht had".

Dit moeten wij goed verstaan. Gij leest niet in het formulier: of gij gewisselijk gelooft dat al uw zonden vergeven zijn, maar of gij de gewisse belofte van God gelooft. En deze belofte behelst al die hoge, heerlijke vaste zaken, welke hier genoemd worden. En hieruit volgt dus dat er onderscheid moet worden gemaakt tussen de beloften Gods welke alle dingen inhouden en tussen het geloof, waarmede die zekere en gewisse beloften worden aangenomen en toegeëigend. En er staat niet nadrukkelijk dat dit een verzekerd geloof moet zijn. Deze grote en gewisse beloften van God houden in de volle rechtvaardiging en vergeving van de zonden van een gelovige, alleen om der wille van het lijden en sterven van Jezus Christus. Ja, zij houden niet minder in dan de volle toerekening van Christus' volkomen gerechtigheid en gehoorzaamheid. Zij houden dit zo volkomen in, alsof de gelovigen zelf in eigen persoon voor al hun zonden betaald en alle gerechtigheid vervuld hadden.

Dit is nu de grote zaak, die elk van node heeft. Niemand kan deze gewisse belofte van God missen, of hij gaat verloren. En naar deze grote zaak strekken toch zelfs de kleinstgelovigen zich uit. Het komt dus aan op het geloof, waarmede de gewisse beloften Gods, welke zulke grote zaken inhouden, worden aangenomen. Want dit kan geschieden met een sterk geloof, maar ook met een zwak geloof. Met veel verzekerdheid, maar ook met veel twijfelmoedigheid. Met een groot geloof, maar ook met een klein geloof. Het komt er maar op aan dat het een waar geloof is, gewrocht door de Geest van Christus. Dus dat iemand het met al zijn zonden, zo ellendig als hij is, niet kan stellen buiten Jezus. Dat hij naar Hem uitgaat, zo goddeloos als hij is, ziende en betuigende dat hij zekerlijk zou moeten verloren gaan indien Jezus er niet was. Dat hij zijn leven dus buiten zichzelf in Christus zoekt en deze noodzakelijkheid in Christus beslist ziet en dat Jezus zo tegen al zijn zonden aan zijn ziel dierbaar geworden is (1 Petr. 2 : 7): "U dan, die gelooft, is Hij dierbaar". En wel als Priester als die geo-

pende Fontein (Zach. 13 : 1). En tenslotte heeft het derde kenmerk betrekking op het gevolg en de uitwerking of de vrucht van het geloof. De onderwijzer zegt dan dat het avondmaal is ingesteld voor die ook begeren hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren. Dit is de proeve of het bewijs van de echtheid van het wezenlijk gevolg. Want wie dit mist - en dan gaat het over de waarheid, niet over de maat of trap der zaak die heeft de tevoren genoemde kenmerken ook niet in waarheid. Want waar genade is, daar is leven. En dientengevolge ook behoefte aan groei, wasdom en versterking. Zo wordt het (Psalm 92 : 1) aan die in het huis des Heeren zijn geplant, gegeven te groeien. En volgens 1 Petr. 2 : 2 is het de aard van de nieuwgeboren kinderkens, dat zij zeer begerig zijn naar de redelijke en onvervalste melk, om daardoor op te wassen. Aldus dient ook dit sacrament voor dezulken tot versterking of tegen de zwakheden van hun geloof. Waar genade in het hart is, daar is een nieuwe natuur, een vanzelfsheid ten goede. Daar zijn opwellingen en lusten om van zonden ontslagen te worden en God te dienen, zoals de onderwijzer zegt: om zijn leven te beteren. Dus om in nieuwigheid des geestes en des levens te wandelen (Rom. 6 : 4). "Opdat wij verlost zijnde uit de hand onzer vijanden, Hem dienen zouden in heiligheid en gerechtigheid al de dagen onzes levens" (Lukas 1 : 74, 75). Tot zover Vermeer. De drie genoemde kenmerken nu zijn kenmerken van een ware avondmaalganger. Echter hierop moet wel gelet worden, de drie kenmerken zijn onderscheiden, maar kunnen niet gescheiden worden. Ze horen bij elkaar. Wat nu de Heere samengevoegd heeft, scheide niemand. Waar nu geestelijk leven is, wordt het leven ook gericht op deze kenmerken. Men wordt er werkzaam mee. Men zoekt ze te kennen. Almeer te kennen, Dieper te kennen. Dus tevredenheid komt er niet. Het kan ook niet. Waar de hartelijke betrekking op de Heere komt, ontstaat het verlangen om Hem te kennen met Hem en voor Hem te leven. Dit verlangen wordt sterker naarmate uit de Schrift door de prediking der Schrift opengaat en ontdekt wordt Wie de Heere is. Wie de Heere God is. Wie Jezus Christus de Heere is. De vermeerdering van zelfkennis drijft ook uit tot de Heere om almeer te kennen het levensbeeld van een ware avondmaalganger. De werkzaamheden blijven dus niet beperkt tot vlak voor de viering van het avondmaal. Het wezenlijke van het avondmaal blijft leven. Nu kan dat "leven" aangevallen worden, het kan besmet worden door het vuil van de wereld of de modder der zonde, verdwijnen is een

Een ingezonken leven wordt nimmer een verdrongen leven. Zelfs een leven onder de as vergaat niet. In dit alles blijkt de trouw en onveranderlijke liefde van de Heere. Wat diep in het hart leeft, komt telkens boven. Het zal ook sterker naar boven komen door onderwijs. Door de bediening van het Woord. Vandaar dat waar leven is, men niet buiten prediking kan. Men zoekt haar. Men zoekt haar biddend: Voortdurend is het gebed: Heere, laat de prediking tot zegen zijn. Heere, leer mij, Heere leid mij door Uw Woord en Geest". Dat zijn zo de vragen die blijven leven bij de ware avondmaalganger. En niet te vergeefs. Er komt, uit genade, een kennen en een vervolgen te kennen. Waar de kenmerken van de avondmaalganger ontbreken, daar zij veel de vraag: "Heere, wees mij genadig". Er zij geen gerustheid in het niet aangaan. Justus Vermeer schrijft in zijn catechismus: "denk niet als gij uzelf censureert, of als God of de kerkelijke macht u censureert, dat het dan genoeg is. Alle censuur is bestemd om u tot uzelf te brengen.

Meen dan niet dat het genoeg is om van het avondmaal af te blijven. Indien gij niet bekeerd wordt, wat zal er van u worden? Menigeen zondigt geruster omdat hij niet ten avondmaal gaat. Maar o mens, denk toch aan dit woord: "wie heeft Zich tegen de Almachtige verhard en vrede gehad?" Verbeeld uzelf toch niet dat gij het zult kunnen uithouden in te strijden tegen het Lam. In Openb. 17 : 14 staat, dat het Lam u zal overwinnen: "want het is een Heere der heeren en een Koning der koningen". Wanneer we nu het, gelicht uit zijn catechismusverklaring op ons laten inwerken, dan betreft Vermeer de gehele gemeente bij het avondmaal en heeft hij voor ieder een

woord. Vandaar dat me staande in de praktijk van het kerkelijk leven almeer duidelijk is geworden, dat prof. Wisse mij destijds dit werk gaf, meegaf voor het werk in de kerk. Het mocht voor mijzelf tot lering zijn. Nu zou de vraag gesteld kunnen worden: "wie was Justus Vermeer?" Hij was in de achttiende eeuw Meester in de rechten en tevens ouderling van de gemeente Utrecht. Hij was een begaafd man, maar bovenal verlicht. Hij diende de kerk in zijn tijd en hij mag in zijn geschriften nog spreken nadat hij gestorven is.

(Overgenomen uit het kerkblad van Sliedrecht-

18 juli 1905 - Ds. G. Blom - 18 juli 1985

Hierboven staat Ds. Gerrit Blom tussen twee datums in geklemd. De opmerkzame lezer kan daaruit opmaken dat de eindredakteur van "Bewaar het Pand" D.V. 18 juli 1985 de leeftijd der zeer sterken hoopt te bereiken. We willen met dit feit hem, en allen die hem lief zijn, hartelijk feliciteren. We doen dit als mede redactieleden en ook mede namens alle lezers en lezeressen van "Bewaar het Pand".

Ds. G. Blom is in verschillende opzichten een uniek persoon. Ik weet, als hij dit leest, dat hij zijn hoofd zal schudden, en zal zeggen: Waarin ben ik uniek? Wat is de mens, en wat is in hem te prijzen?

We begrijpen zijn reactie volkomen. En toch houden we dit nog even staan.

Hij is uniek, hierin dat hij op gevorderde leeftijd is gaan studeren voor predikant. Vanaf die tijd hebben wij hem als vriend leren kennen en dat zijn we ook gebleven. Hij is uniek ook hierin dat hij nog steeds in zijn eerste gemeente staat, namelijk Meerkerk. En dat nu al bijna 35 jaar. En dat is echt niet, omdat hij geen gelegenheid heeft gehad om weg te gaan. Want in die 35 jaren zijn er verschillende beroepen op hem uitgebracht, zelfs tot op hoge leeftijd toe. Doch steeds heeft hij gemeend daarvoor te moeten bedanken. En in Meerkerk is men hem nog niet zat, ook niet al is hij 80 jaren oud geworden. Ook is hij uniek in het voeren van de eindredactie van ons blad. Want ons blad verscheen voor het eerst op 14 april 1966. Dat houdt in dat het al meer dan 19 jaren een plaats inneemt te midden van de vele stichtelijke bladen die in ons land verschijnen. Al die jaren heeft Ds. G. Blom aan het roer gestaan. En het moet eerlijk worden gezegd: Tot nu toe heeft niemand hem dat kunnen verbeteren.

Hij is ook uniek, en dat niet het minst, in bescheidenheid. Dat is een van de grote deugden, die hij door genade mag bezitten. Wie hem kent, weet dit. Nooit zal hij zichzelf op de voorgrond dringen. Nooit zal hij zijn mening, als de enig juiste, zoeken door te drijven. Altijd toont hij begrip te hebben voor een ander. Hij weet wel op een gepaste wijze zijn mening door te geven, als hij in het kerkelijke leven iets meent te ontdekken, dat niet overeenkomstig schrift en belijdenis is. De vele artikelen die in de loop der jaren van zijn hand zijn verschenen, leggen daar ruimschoots getuigenis van af. Hij is een harde werker, altijd geweest. Hij wordt bemind door velen en hogelijk gewaardeerd, ook door velen zelfs buiten ons kerkverband.

Wespreken de wens uit, dat hij nog lange tijd de eindredactie van ons blad zal mogen waarnemen en dat hij in de grijze ouderdom nog groen en fris zal mogen blijven, om te verkondigen dat de Heere recht is en dat in Hem het onrecht nooit gevonden wordt. Ds. G. Blom, vriend en broeder, Gods zegen ruste rijk op je bij het klimmen van de jaren en Hij geve u een goed toezicht op Hem, Die niet zal laten varen het werk Zijner handen. Hij zal dit zekerlijk voleinden. En God, Die met Zijn genade je leven sierde, krije van alles de eer.

Namens je vrienden,
Ds. H.C. v.d. Ent.

Om de schat van Christus' bruid

6

Van der Zwaag schrijft in hoofdstuk 13 over: Het neocalvinistisch reveil. We komen weer

bekende namen tegen: Kuyper, Bavinck e.a. Allard Pierson heeft er op gewezen, dat vanuit Bilderdijk en het Reveil twee beschouwingen van de gereformeerde leer zich moesten gaan aftekenen. Enerzijds een stroming, voor wie de rechtzinnige leer de tolk was van hun innerlijk leven en bij wie de "orthodoxie des harten" op de voorgrond stond. De waardering van dogma en Kerk was hieraan ondergeschikt, al liepen op dit punt de meningen uiteen. Anderzijds een richting, die de leer niet alleen belangrijk achtte als historisch gedenkstuk, maar welke "in haar de grondslag ziet van alle wetenschap". Deze richting, min of meer gepersonifieerd in de figuur van Kuyper, was volgens Pierson "ook een opwekking, maar niet allereerst van de innerlijke beleving of het "esthetisch-godsdienstig gevoel" maar een opwekking, welke veeleer "het Gereformeerde bewustzijn van de Hervormde Kerk" zou verlevendigen.

Het is ongelooflijk - aldus Van der Zwaag - welk een veelomvattende actie deze "klokenist der kleine luyden" (Kuyper) binnen het tijdsbestek van ongeveer een halve eeuw heeft ontketend. "Zonder hem is", volgens Kuypers biograaf P. Kasteel, "onze kerkelijke, onze wetenschappelijke en onze staatkundige ontwikkeling onverklaarbaar. Ons sociale en journalistieke streven, onze taal, geheel ons culturele leven hebben de schepende kracht van zijn originele geest ondergaan".

Kuyper kreeg verschillende tegenstanders. Zij misten echter het inzicht en de capaciteiten om duidelijk principieel tegenspel te bieden, met uitzondering van Bavinck, die echter meer theoloog dan politicus was.

Kuyper was de promotor van het neocalvinisme. Van der Zwaag zegt: De met wijsgerige betoogtrant uitgedragen opvattingen, die, voorzover zij niet van de Geneefse hervormer afwijken, toch andere accenten leggen en prioriteiten scheppen, blijken straks bijzondere consequenties te hebben ten aanzien van Kuypers visie op predestinatie en wedergeboorte, verbond en doop, op de verhouding tussen kerk en staat, op de roeping van de overheid en op de beschouwing van de cultuur. Deze consequenties hebben uiteraard ook hun neerslag gevonden in de praktijk.

We kunnen in dit hoofdstuk meer over Kuyper en zijn opvattingen en ook zijn tegenstanders en bestrijders lezen. Voor ons is het laatste gedeelte van dit hoofdstuk van zodanig belang te achten dat het goed is het hier over te nemen. Nadat Van der Zwaag anderen heeft laten spreken vervolgt hij aldus: Aalders vraagt zich dan ook terecht af of het neocalvinisme de belangrijkste en meest wet-tige erfgenaam is geweest van het negentiende eeuwse Reveil. Hierbij stelt hij Kohlbrugge tegenover diens antipode Kuyper. "In Kohlbrugge en Kuyper zijn wij in aanraking gekomen met twee belangrijke stromingen van het Reveil. Het oude door Kuyper vaak als "dopers, piëtistisch en mystiek" gebrandmerkte calvinisme vormde in toenemende mate een tegenstelling met het optimistisch en "chiliastisch gekleurd cultuurperspectief" van Kuyper.

De gewijzigde opvattingen vonden eerlang hun neerslag ook op kerkelijk, staatkundig en maatschappelijk terrein. Dit betekende echter niet dat het oude calvinisme van de "conventikelvroomheid" was uitgerangeerd. De onderwerpelijke, Schriftuurlijk-bevindelijke richting, door Bilderdijk aangeduid als de "smalle gemeente", door Wormser als "de bekrompen richting in de Geref. Herv. Kerk" - welke richting hem overigens na aan het hart lag - genoemd, bleef, zij het verspreid over de onderscheidene kerkgenootschappen, bestaan.

Zij bleef ook, zij het als geleidelijk verdwijnende achterhoede en bij de gratie van de kerkelijke bewindvoerders, binnen de kerken der Doleantie voortleven, totdat zij na herhaalde stuiptrekkingen onder het gewicht van de oecumenische wereldoriëntatie waarschijnlijk de geest gaf. Het triumfalisme had uitgediend of werd vervangen door een wereldwijd en horizontaal gericht messianisme. Dit messianisme van een van de Schriftuurlijke wortels losgeslagen en op drift geraakt christendom, dat veelszins de trekken van een verseculariseerd christendom vertoont, kan echter niet de geestelijke ontredde maskeren, alle rapporten over

de geestelijke versnaring en achteruitgang ten spijt.

Hiermee komt Van der Zwaag tot hoofdstuk 14: Herleving van het oude calvinisme. Hier komen drie personen naar voren, namelijk Hoedemaker, Visscher en Kersten.

Dr. Ph. J. Hoedemaker (1839-1910) was aanvankelijk een medestander en -strijder van Kuyper. Hoewel hij samen met Kuyper gestreefd had naar "bevrijding van de kerk van de onschriftuurlijke organisatie van 1816" wilde hij beslist geen scheiding. Hoedemaker wilde zijn ideaal van een gereformeerde volkskerk niet prijsgeven. De kerk was daar, waar het verbond Gods in de doop bezegeld is, daar waar het Woord en de Sacramenten zijn. De gedoopte schare van de volkskerk diende daarom weer tot de erkenning van Christus' koningschap teruggebracht te worden.

De laatste jaren ging de aandacht van Hoedemaker meer in staatkundige richting. De Christelijke staatsgedachte, door Groen van Prinsterer uit tactische overwegingen slechts tijdelijk losgelaten, vond in Hoedemaker een overtuigd aanhanger. Het door Kuyper aanvaarde principe van de neutrale staat werd door Hoedemaker zonder meer verworpen.

De volgelingen van Hoedemaker voelen zich vrij algemeen aangesproken door de theoloog Kohlbrugge en door de staatsman Groen van Prinsterer.

Van der Zwaag schrijft verder: Een niet onaanzienlijk deel der gereformeerde belijders, dat na de Doleantie in de Hervormde Kerk was achtergebleven, maar feitelijk op het juridisch-confessionele standpunt van Kuyper stond, verwierp echter Hoedemakers theocratische visie op volk en staat als een utopie.

De oprichting van de Gereformeerde Bond was van betekenis. Hier moet Dr. Hugo Visscher (1864-1947) worden genoemd. Hij was een tegenstander van de Hoedemakeriaanse volkskerkgedachte en vanwege zijn juridisch-gereformeerde instelling kan Visscher als een geestverwant van Kuyper worden beschouwd, hoewel hij diens theologische opvattingen en diens visie op de verhouding tussen kerk en staat en op de overheid niet in alles deelde. Aldus Van der Zwaag.

De schrijver licht ons in omtrent de betekenis van de Bond in de Hervormde kerk, maar ook van de moeilijkheden waarmee de Bond te maken had en heeft.

Zo komt Van der Zwaag tot de derde persoon, voor wie hij in dit hoofdstuk aandacht vraagt, namelijk Ds. G.H. Kersten.

In het kort schrijft hij eerst over de Kruisgezinden en Ledeboerianen, die in een betrekkelijk isolement leefden en onder wie ook nog wel verschillen waren, maar waar toch nog in ruime mate de vreeze des Heeren werd gevonden. Het is inzonderheid aan de met organisatorische gaven toegeruste ds. G.H. Kersten (1882-1948) te danken geweest, dat deze verspreide Ledeboeriaanse gemeenten en Kruisgemeenten in een geordend kerkverband werden verenigd. Dat was in 1907. De naam werd: de Gereformeerde Gemeenten.

Ds. L. Boone te St. Philipsland trok zich terug. Dit leidde tot het ontstaan van de Oud-gereformeerde Gemeenten.

Kersten heeft veel voor de Gereformeerde Gemeenten betekend. Ook in staatkundig opzicht liet hij zich niet onbetuigd.

Van der Zwaag stelt aan het einde van dit hoofdstuk de vraag: Oud-calvinistisch reveil? Deze vraag beantwoordt hij als volgt: Brachten de laatste decennia van onze vorige eeuw een neocalvinistisch reveil voort, waarvan inzonderheid Kuyper als promotor moet worden aangemerkt, een onbetwiste opmars werd deze geestesbeweging niet vergund. En al zullen we de term: oud-calvinistisch reveil met de nodige omzichtigheid moeten hanteren, er zijn omstreeds de eeuwwisseling factoren die uit oppositie tegen de gesignaleerde gevaren, pleiten voor de herleving van de oud-gereformeerde geest. Hieronder kunnen wij met enige vrijmoedigheid de voortzetting van de oude afgescheiden richting welke in 1892 de Christelijke Gereformeerde Kerk continueerde, de publicistische arbeid van Hoedemaker en Visscher met de hiermee samenhangende oprichting van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk van 1906 en de totstandkoming van de Gereformeerde Gemeenten (1907) en de Oud-Gereformeerde Gemeenten rekenen,

zij het dan ook dat wij in ons slothoofdstuk enige correcties zullen trachten aan te brengen op elke vorm van kerkelijke en politieke zelfgenoegzaamheid.

Dit laatste hoofdstuk is uiteraard van groot belang.

B.

Boekbespreking

Uitgeverij Van den Berg b.v., Zoutkoperstraat 7, 3334 KJ Zwijndrecht, tel. 078-100911.

Toen hij 't ambt ontvangen zou, door J.M. Vermeulen.

Dit boek gaat over het leven en werk van Ds. Pieter van Dijke (1812-1883). Daarin wordt een belangrijk stuk kleine kerkgeschiedenis behandeld. Van Dijke heeft een grote plaats ingenomen in het kerkelijke leven in Zeeland en andere provincies. Dat was natuurlijk wel bekend, maar door zo'n boek worden we er nog eens op een bijzondere wijze bij bepaald. Ds. A. van der Meer, die nu in St. Philipsland staat, schreef een Ten geleide. Het is zijn hartelijke wens, dat de Heere dit boek tot rijke zegen zou willen stellen voor klein en groot, jong en oud. Daar kunnen we natuurlijk van harte mee instemmen.

In zijn Verantwoording zegt de schrijver o.a.: De opzet van dit werk hield in, dat de lezer niet een subjectief verhaal moest worden geboden, waaruit hij zou kunnen vernemen hoe de schrijver zich "leven en werk" van ds. Van Dijke voorstelde. De lezer moest rechtstreeks kunnen kennismaken met de predikant, de ambtsdragers die hem vergezelden, het geloof dat ze oefenden en de tijd waarin ze leefden. Ik heb daarom, uitgaande van een belangrijk beginsel van historisch-schrijving, niet geprobeerd het verleden te rekonstrueren vanuit het heden.

"Toen hij 't ambt ontvangen zou" is een boek waarin — soms op kritische wijze — wordt geluisterd naar wat tijdgenoten over ds. Van Dijke te vertellen hadden. Door het afdrucken van vaak woordelijke teksten uit de meest uiteenlopende documenten is getracht een beeld te geven van de bediening van zowel oefenaar als dominee Van Dijke. Zondermeer geordend weergegeven van archiefstukken stond mij echter niet voor ogen. In bovengenoemde overweging ligt het uitgangspunt voor de opbouw van deze biografie: een historische beschrijving ondersteund door 100 bijlagen. Zodoende bestaat dit boek in feite uit twee delen. Eerst een historische beschrijving in woord en beeld, afgewisseld door korte citaten, die de kern van de documenten waaruit werd geput, op de voorgrond brengen. In de "aantekeningen", direkt volgend op het betreffende hoofdstuk, is vaak het restant van die bronnen vermeld. Op deze manier is getracht een leesbaar boek te schrijven.

Deze beschrijving diende te worden aangevuld met een reeks afbeeldingen. Lang niet alle documenten waren (nog) voldoende illustratief en voor reproductie geschikt. Ik heb geprobeerd een bepaald evenwicht te creëren tussen geselecteerde (en meestal iets gecorrigeerde of verkleinde) opnamen uit oude handschriften enerzijds, en afbeeldingen van personen en levensomstandigheden anderzijds. Mede ter illustratie treft men een aantal psalmverzen aan uit Datheen, in de spelling die ten tijde van de gebeurtenissen gangbaar was.

Het merendeel van deze hoofdstukken handelt over Van Dijkes weg naar het ambt. De twee laatste zijn (korte) schetsen over "Het veelbewogen predikantsleven", de inhoud en het einde daarvan. Met name uit de jaren na de bevestiging was vrij veel materiaal geschikt om zelfstandig facetten uit ds. Van Dijkes bediening te belichten. Daarom, het tweede deel van dit boek: 100 bijlagen of "verzamelde geschriften van en over ds. Van Dijke". Naar het merendeel van deze bijlagen wordt bewezen vanuit de twee laatste hoofdstukken van het historisch verhaal. Op pagina 375-376 zijn over deze bijlagen enkele opmerkingen geplaatst.

De titel van dit boek is opgenomen uit psalm 75. Mij troffen de overeenkomsten tussen deze psalm met zijn kanttekeningen, en wat ik uit de archieven over Van Dijke mocht opdiepen. Aanvankelijk leek het mij, dat deze titel uitsluitend geschikt zou zijn voor een boek over Van Dijke als oefenaar. Hoe groter echter de verzameling gegevens over de bediening van Van Dijke als dominee werd, hoe meer ik ontdekte dat die zalving,

een doorgaand werk is geweest.

Tot zover de schrijver.

Het eiland St. Philipsland was aanvankelijk onbewoond. Daar begint het boek mee. We lezen van de omdijking, en hoe er zich mensen gingen vestigen enz. Dat begon een paar eeuwen vóór de Afscheiding. De familie Van Dijke vestigde zich ook op het eiland, op een boerderij. Daar werd later Pieter van Dijke geboren, wedergeboren en geroepen tot het bijzondere ambt. We lezen hoe het geestelijk en kerkelijk op het eiland gesteld was. Ook over het gezelschapsleven en over de plaats die Van Dijke kreeg als oefenaar. We lezen van strijd en van zegen, van gevangenschap gedurende lange tijd, over het vragen van vrijheid, over contacten met Budding en later met Ledeboer, kortom van de hele gang van het kerkelijke leven, waarin Van Dijke tot zijn bestemming zou komen. Hij werd geordend door ds. Ledeboer. Er was veel aan voorafgegaan en het scheen lange tijd alsof er niets van terecht zou komen, maar te zijner tijd mocht Van Dijke ervaren, dat de Heere het welmaakt op Zijn tijd. Van Dijke was niet alleen aan St. Philipsland verbonden, maar aan alle Ledeboeriaanse gemeenten. En toen Ledeboer overleden was moest Van Dijke voor alle gemeenten, ook die in Zuid-Holland, Overijssel en Drente, zorgen. Het was een zware taak. Vele jaren heeft Van Dijke deze met de hulp des Heeren en met rijke zegen mogen volbrengen.

Het ging niet altijd in grote eensgezindheid. Daan Bakker maakte aanmerking op een preek van ds. Van Dijke. Dit leidde tot een breuk in de gemeenten, zodat er Van Dijkianen en Bakkerianen kwamen. Bakker werd door ouderlingen geordend.

Het is de verdienste van de schrijver, dat hij met liefde voor ds. Van Dijke en de Ledeboeriaanse gemeenten schrijft en gelijktijdig ook eerlijk naar voren brengt hoe de menselijke factor zich heeft laten gelden. Wat natuurlijk zeer te betreuren is.

Bij het raadplegen van het boek bewijst een register van personen goede diensten.

We kunnen ons verheugen over de verschijning van dit boek. Het zal zeker belangstelling blijven trekken. De uitgever besteedde alle zorg aan het boek. Het telt 614 bladzijden en kost gebonden f. 65,-.

B.

Boekbespreking

Boeken van Den Hertog b.v.
Postbus 150, 3990 DD Houten,
tel. 03403 - 73434

1. Ervaringen en voorvallen van Marinus van de Giessen.

Van de Giessen leefde in de tijd van de afscheiding. Dit boekje gaat over zijn bekering, afscheiding, gevangenneming en overlijden in de gevangenis op 31 december 1837. Het meeste is door hemzelf beschreven. Het boekje bevat ook vier brieven van hem, geschreven vanuit de gevangenis en wel een aan een zwager, twee aan zijn vrouw en een aan Ds. Gezelle Meerburg.

Dit boekje verscheen voor het eerst in 1832, bijna 50 jaar na de afscheiding. Nu is de derde druk uitgekomen. Deze druk is in de huidige spelling en de levensbeschrijving is onderbroken door een aantal kopjes. Verder bevat deze druk een Verantwoording van H. Natzijs, die verschillende belangrijke gegevens vermeldt. Ook is er een Inleiding van Drs. C. de Gast over de tijd waarin Van de Giessen leefde en de gebeurtenissen, waarbij hij betrokken raakte.

Het is verheugend, dat dit boekje weer te verkrijgen is. In een tijd van vervlakking is het goed nog even te lezen hoe het in die tijd met het kerkelijke leven gesteld was en hoe er toen mensen waren die zich gedrongen gevoelden om tot afscheiding over te gaan. Het is een boekje van 85 blz. Het kost f 12,50.

2. Brieven van Theodorus van der Groe.

Dit boek bevat ook vijf brieven van Suzanna Bosman, weduwe van Izak de Vries te Cabo (Kaap de Goede Hoop). Het is voorzien van een historische inleiding door G.H. Leurdijk. Aan het einde daarvan schrijft deze: De brieven van Van der Groe blijken vooral in twee opzichten belangwekkend te zijn. In kerkhistorisch opzicht geven zij ons een trefend beeld van de mens en de pastor Theodorus van der Groe. En ten opzichte van de persoonlijke zielszorg bieden zij een over-

zeer levendige en genadige leiding van des Heeren Geest door ons worden aangewend dat einde.

Van der Groe heeft van 1730 tot 1740 in Rijn-saterwoude gestaan. In die tijd kwam hij zelf tot waarachtige bekering. In 1740 ging hij naar Kralingen, waar hij tot zijn dood in 1784 gebleven is. Hij was een man die het behoud van zondaren zocht. We willen iets aanhalen uit de brief aan een zekere vriendin te Hoorn, waar Van der Groe het volgende schrijft:

Ons meeste volk is thans gewoon een Christus te halen door een besluit uit dingen die in hen zijn. Maar weinigen komen er geheel arm en ledig tot Christus zelve om Hem door Geestes kracht oprecht gelovig te halen uit de Evangelische beloften van Gods vrije genade. Het eerste is veeltijds een zeer gevaarlijke en bedriegelijke weg die ik vrees, dat nog dagelijks zijne tienduizenden verslaat. Want de mensen hebben gewoonlijk geen licht genoeg om zodanig gewichtig besluit recht te maken. Of zij verstaan de eigenlijke kenmerken van het werk des Geestes en het onderscheid tussen ware en valse genade niet zo wel als het behoorde, of zij werken met hetgeen zij daarvan weten nochtans niet recht op zichzelf bij gebrek van de geest des onderscheids. Doch de andere weg, wanneer die door genade werd ingeslagen, zou iemand nooit bedriegen kunnen; indien hij zichzelf maar eens zondig en walgelijk, zo verdoemelijk en schuldig en zo ten enenmale machteloos en radeloos voor God vond, dat hij het volstrekt zonder Christus niet één ogenblik langer in zichzelf wist te stellen.

O, dit is waarlijk geheel wat anders, dan al wat wij daarvan kunnen zeggen of buiten de zaak immer met onze denkbeelden bevatten. Deze gedachtengang vinden we steeds weer terug. Van der Groe begeerde een leidman tot Christus te zijn. Een verdere aanbeveling is niet nodig.

Het boek telt ruim 200 blz. en kost gebonden f 19,50. We merken nog op dat dit werk, zonder de inleiding, vele malen eerder verschenen is. De eerste druk was in twee deeltjes in 1838/39.

Het geluk van het verloren leven

Dit is de titel van een dik boek van 664 bladzijden, geschreven door N.P. Chrapov en in het nederlands vertaald en toen uitgegeven door Den Hertog b.v. te Houten. Het kost gebonden f 39,50.

Het boek bestaat uit drie delen: 1. Vader; 2. De vuurdoop, 3. Door lijden gelouterd. Dit zegt ons al iets omtrent de inhoud. Het handelt over velerlei lijden, vooral van de schrijver zelf in Russische strafkampen. In die kampen zitten misdadigers van allerlei slag, maar ook mensen die voor de naam des Heeren vrijmoedig zijn uitgekomen. Het lijden en de ontberingen zijn ontzaggeelijk groot en de behandeling vaak onvoorstelbaar wreed en onbarmhartig. De schrijver heeft veel geleden en vele jaren in strafkampen doorgebracht. Hij was zeer begaafd en heeft daardoor dit boek kunnen schrijven.

Op de achterzijde van de band lezen we o.a. het volgende:

In dit boek tekent Nicolai Petrowitsj Chrapov zijn leven van ijverigvrome jongen tot partij-aktivist, zijn ommekeer tot belijdend christen en de smartelijke weg die daarop volgde. Hij "verloor" zijn leven om Christus' wil, maar vond in Hem zijn behoud en Bron van geluk.

Nicolaj Chrapov beschrijft zichzelf in deze geschiedenis als "Pavel (Pavloesjkaj) Vladykin". Hij werd in totaal vijf keer gearresteerd en heeft ruim achtentwintig jaar van zijn leven in gevangnissen, strafkampen en verbanningsoorden doorgebracht. Na zijn vierde gevangenschap schreef hij dit boek, dat ondermeer de aanleiding vormde voor zijn vijfde en laatste arrestatie op 3 maart 1980. Hij overleed op 68-jarige leeftijd in het strafkamp op 6 november 1982.

Het geluk van het verloren leven werd ondergronds gedrukt en tekent op onnavolgbare wijze het leven van de Russische christenen. Ongetwijfeld is dit de reden waarom "Pavel Vladykin" onder hen zo bekend en geliefd is.

Eerst schrijft Chrapov over zijn vader, die aanvankelijk zonder God leefde, maar tijdens zijn huwelijk tot bekering kwam. Dat

zijn gezin mee.

Op jeugdige leeftijd kwam de schrijver zelf tot inkeer. Hij schrijft daarover op zodanige wijze, dat we een goed inzicht krijgen in het leven van vele mensen in Rusland, die godsdienstig zijn op de manier van de Russische kerk, maar later tot een beter inzicht komen. Het boek handelt over de jeugd van de schrijver, over zijn gevangenneming en de jaren van zijn eerste straftijd van 5 jaren en daaraan verbonden de jaren dat hij wel vrij was, maar toch niet terug kon keren. Hij moest blijven waar hij was. Pas na 6 jaren kreeg hij verlof voor een half jaar. Hij ging, trad in het huwelijk en keerde na zijn verloftijd terug. Daarmee eindigt het boek.

We lezen dus niets over de laatste ongeveer 35 jaar van het leven van deze zeer beproefde man. Het zou fijn geweest zijn, wanneer ook de latere perioden van gevangenschap beschreven waren. We zouden dan beter kunnen vaststellen hoe de behandeling van christen - gevangenen in later tijd geweest is. Toch zijn we dankbaar voor dit boek omdat we er veel informatie in vinden omtrent de situatie van christenen in Rusland zoals die er al was tijdens de tsaren.

De schrijver vertelt niet alleen zijn eigen ervaringen, maar heeft het ook over andere belijders, met wie de schrijver in aanraking kwam. Daardoor kunnen we ons ook enigszins een beeld vormen van de verhoudingen en opvattingen in godsdienstig opzicht.

We lezen van bekeringen, die o.i. nogal oppervlakkig zijn. Heel gemakkelijk wordt met de kinderdoop afgerekend. De doop van volwassenen door onderdompeling is meer een getuigenis, een eed van de dopeling dan van God. Die in de doop een teken en zegel geeft van Zijn verbond. We vinden remonstrantse uitspraken in dit boek. In een toespraak, een oproep tot bekering is te horen: Christus is voor u gestorven.

We vinden in het boek uitingen en opvattingen, die we ook aantreffen bij allerlei groeperingen die aan de kerk met haar Calvinistische beginselen de rug hebben toegekeerd.

Velen vallen weer af. De vervolging is zwaar. Sommige gemeenten hebben erkenning aangevraagd. Net als bij ons na de Afscheiding. Daardoor zijn er geregistreerde baptisten, die aan allerlei voorwaarden moeten voldoen en dan niet vervolgd worden. Volgens de schrijver wordt daar het geestelijke leven niet meer zo gevonden als bij hen, die geen erkenning willen vragen en blijven getuigen. Onder dezen hoort ook de schrijver.

We zouden breder kunnen zijn in het maken van opmerkingen, maar doen dat niet. We willen veel liever de nadruk leggen op de getrouwheid en vrijmoedigheid, waarmee de schrijver en anderen voor de naam des Heeren uitkomen, al weet men wat de gevolgen daarvan kunnen zijn. Het valt op hoe verbonden men is aan het Woord des Heeren en dat men wil letten op de leiding van de Heilige Geest en dat men zich met vasten en bidden ver wil houden van de paden der zonde. Dit is voor velen die in vrijheid kunnen leven beschamend. Er zijn er die niet getrouw blijven, maar afvallen, maar daartegenover staat dat er zijn die volharden. De schrijver is een van de velen.

Men leze dit boek, al staan er dingen in waar we het niet mee eens zijn. Het is goed dat we weten hoe de kerk in Rusland vervolgd wordt en toch in stand blijft. Hierin komt duidelijk naar voren, dat de poorten der hel de gemeente des Heeren niet kunnen overweldigen. De Heere Jezus heeft Zelf gezegd: Ik ben met u al de dagen, tot de voleinding der wereld.

We misten eigenlijk een kaartje van het gebied van herkomst van de schrijver en van het oord waar men gestraft werd en van de lange reis die gemaakt moest worden om die bestemming te bereiken.

B.

Sprekend verleden

Van dit blad verschijnen 4 nummers van 16 pagina's - de omslag inbegrepen; het formaat is als van een brochure - per jaar. De abonnementsprijs voor 1985 is, inclusief kosten van verzending, f 8,25. Bij meerdere exem-

blaren tegelijk geldt een kortingsprijs. We ontvingen no. 6 van juni 1985. Daarin gaat het over Alexander Comrie, de bekende predikant van Woubrugge. Eerst lezen we een en ander over zijn levensgeschiedenis en vervolgens wordt er gehandeld over zijn praktische en dogmatische werken. Ook wordt geschreven over het verschil tussen Comrie en Van der Groe.

Op de voorpagina lezen we: Daarom: neem en lees ook hetgeen Comrie zelf schreef. Moge ons blad daartoe opnieuw een handreiking zijn.

We kunnen ons daarbij aansluiten.

B.

Constantijn Huygens (1596-1687)

Zo luidt de titel van een brochure, geschreven door Dr. H.A. Hofman, sinds 1984 directeur van een reformatorische scholengemeenschap te Apeldoorn. De brochure bevat een schets van het veelzijdige leven en werk van een opmerkelijke man uit de 17e eeuw. Gestreefd is - aldus Dr. Hofman in een voorwoord - naar een leesbare verhandeling omtrent leven en werk van Huygens, geplaatst in het raam van zijn tijd. Een en ander is toegespitst op het levensbeschouwelijk denken van Huygens. Hij leefde tenslotte in een eeuw waarin kerkelijke troebelen de gemoederen in hevige mate bezig hebben gehouden. Er zijn geen nieuwe gegevens verwerkt in de brochure. Wat u hier leest, is ontleend aan mijn proefschrift over Huygens dat in 1983 is verschenen.

De brochure gaat o.a. over opvoeding en loopbaan, het kerkelijk denken van Huygens, Huygens en zijn visie op het r.k. geloof, Huygens en het remonstrantisme en Huygens tussen Voetius en Descartes.

De Willemde Zwijgerstichting, postbus 642, 7300 AP Apeldoorn, zorgde voor de uitgave. De brochure kost f 7,90. Vaste donateurs ontvangen de twee jaarlijks uitkomende brochures voor de minimum-bijdrage van f 10,- per jaar. Er is een lijst van reeds verschenen brochures verkrijgbaar.

B.

Moeder, ik klaag u aan

De Stichting "In de Rechte Straat" zond dit boekje van Ds. H.J. Hegger ter recensie. Blijkens de bijgevoegde Alternatieve Pauskrant zijn er al 38.000 exemplaren van dit boekje verkocht. Dat zegt duidelijk dat het goede ingang gevonden heeft. Dat is te begrijpen en ook toe te juichen. Het gaat over de vele gebreken van de R.K. kerk. De auteur was voorheen priester-kloosterling en doceerde filosofie en geschiedenis van de filosofie aan het groot-seminarie van de peters redemptoristen. Hij weet dus waar hij over schrijft. Het boekje telt 143 blz. en kost f 12,50.

De wereldse macht van de Paus is een brochure van 16 blz., die laat zien hoeveel leugens en bedrog het koninkrijk van de paus gegrondvest hebben. Eens was diens wereldlijke macht groot. Daar is nu niet veel meer van overgebleven. Maar daarmee is het principe van de macht van de kerk boven de staat niet prijsgegeven. De brochure kost f 1,70.

Van de Alternatieve Pauskrant, uitgegeven ter gelegenheid van de komst van de paus naar ons land, waren in begin mei j.j. al 200.000 exemplaren gedrukt en aangevraagd. Dat aantal zal intussen wel veel hoger geworden zijn. We nemen aan dat deze krant ook onze lezers bereikt heeft. En zo niet: laat men er kennis van nemen. We kunnen nooit genoeg gewaarschuwd worden voor de gevaren die ons overal bedreigen, ook van de kant van Rome.

Bezinning op het pausbezoek. Dat is een krant die uitkwam na het bezoek van de paus aan Nederland. Deze krant werd uitgegeven:

1. Omdat God Zelf in de Schrift aan iedereen de opdracht geeft om mensen die Hem niet kennen te wijzen op Zijn genadige liefde.
2. Omdat God eenmaal van ons rekenschap zal vragen, wanneer wij de mensen niet hebben opgeroepen tot bekering.
3. Omdat Christus ons heeft opgedragen: "Gij zult Mijn getuigen zijn" (Hand. 18).

Het is goed dat men ook van deze krant ken-

nis neemt. Onze vaders hebben bewust stelling genomen tegen Rome en de paus van Rome. Rome is niet veranderd. Vele kinderen van de Reformatie zijn op retour. Laten we waken en bidden.

B.

(De boekjes en kranten zijn te verkrijgen bij de stichting "In de Rechte Straat", postbus 131, 6880 AC Velp, Gld.)

Een wandel met God 28

Levensbeschrijving van
Ds. J.J.A. Ploos van Amstel

XI. In memoriam (II)

Nu beklom de oude Ds. Seegers van Lioessens de kansel en als oudste dienaar van de classis Dokkum der Gereformeerde Kerken waardeerde hij de onverdroten arbeid ter vereniging, door de "zachtmoedige Ploos van Amstel volbracht". Ds. J. Hania volgde hem en waagde het, de overledene een provinciaal kerkvader te noemen en herinnerde er aan, hoe door Ds. Ploos in zijn Kerkbode, waarin hij wekelijks sprak tot zijn Friese volk de nadruk gelegd werd op het koningschap van Christus, de eenheid der broeders, de praktijk der godzaligheid en de vertroosting der zielen. De heer W. Kroeze van Drachten herdacht de arbeid van Reitsums leraar voor de Jongelingschap en de Militairen. Toen kwam Reitsum zelf aan het woord en Reitsums mannen spraken goed. Ouderling A. P. Reitsma getuigde van de liefde en eenheid tussen deze herder en deze gemeente. "Heel de gemeente, zo sprak hij, is in rouw gedompeld. Wij waren zo nauw aan hem verbonden. Wat waren dat heerlijke tijden, die eerste tijden, toen de toevloed van mensen van rondom zo groot was, dat het kerkgebouw de scharen niet kon bevatten. Wat hingen ook wij jongeren toen reeds aan zijn lippen. Gods genade was zo kennelijk in hem. Daarom kon hij zoveel meedelen en dat op zijn eigenaardige manier. O, hij was een eenling. Onverbreekelijke banden zijn van de beginne tussen hem en ons gelegd. En dat veranderde niet in deze laatste 19 jaren, die hij nu onafgebroken hier werkzaam was. Zijn prediking getuigde steeds van ijverige studie: hij sprak nooit onvoorbereid, nooit ondoordacht. Ook daarin vreesde hij God. En daardoor bleef hij steeds fris. O, voor hoeveel was hij ten zegen. Hij leefde nauw met zijn God en leefde in met Gods volk. Wenende met de wenenden, blijde met de blijden, moedelozen troostend. Menig eenvoudige zei: Het is alsof domenijs in mijn hart heeft gezien! ... Nu missen wij dat alles! ... Wij zijn bedroefd. Nu de kerkelijke zaken hier geregeld zijn, moeten we onze leraar missen ... Hoe dikwijls sprak hij nog tot ons op zijn

smartelijk krankbed. Altoos over Gods vrije genade in Christus Jezus. Nooit klaagde hij. Nog de laatste Zondag sprak hij over het vrije der liefde Gods en hoe de ziel die nodig heeft, daarin te rusten. Hij zou daarover gaarne iets willen schrijven" ... Met een woord der vertroosting aan de weduwe en kinderen besloot deze eenvoudige landman, de door Ploos tot ouderling gevormde Fries. Meester Dijkstra getuigde in een warm woord van hetgeen zijn dominé en voor de school en voor de gemeente en - in 't bijzonder voor haar treurende was geweest, en toen trad weer een Friese boer op, ouderling Van der Kooy. "Het is ook mij een behoefte om een kort woord tot nagedachtenis van onze geliefde leraar te spreken. Hij was ons zo dierbaar. Door de festerste banden der liefde waren wij aan elkander verbonden. 't Is geen wonder, dat ons hart schreit. Onze vader Ploos was een man, die liefhad. Door zijn beminnelijk karakter, zijn stille en blijmoedige geest, zijn ongekunstelde en oprechte godsvrucht verwierf hij een plaats in duizend harten in heel het land. Hij daalde in elks toestand in, hij wist zo lieflijk de bedroefden te troosten en de zwakken te versterken met Gods Woord. Met tedere zorg ook was het vervuld voor de armen en ongelukkigen en hoe zachtmoedig werden de ongeregelde terecht gewezen. In alles woog hem de ere Gods. Hij was een innig voorbidder voor de eenheid der Kerken. Weergaloos was zijn ijver voor 't onderwijs. Hij gaf zich geheel aan de verkondiging van het Evangelie. Daarbij predikte heel zijn leven en dwong zelfs de tegenstanders eerbied af." Ook deze spreker eindigde met troostredenen voor de familie en gemeente.

De rij der sprekers had uit. Nu trad Ds. C.W.E. Ploos van Amstel van Zwolle op, om de dank der familie te betuigen, doch ook hij kon niet nalaten zijn in memoriam te spreken.

"Wij gevoelen het", zo klonk zijn in haar eenvoud roerende taal, "wat het is, om vader te verliezen. Doch wij mogen zeggen: Vader leeft.

Getuigde hij indertijd op de begrafenis van een trouwen vriend: Pieter Reitsma leeft, ja hij leeft, - ook ik mag zeggen: Vader leeft, ja hij leeft! Het is zo zoet, een vader na te zien, die leeft bij God. Bij zijn God, aan wie hij leven en krachten wijdde. Het is wel bitter, zulk een vader te verliezen, maar zo zoet, hem af te staan aan zijn God. Nu is vaders wens vervuld. Het was zozeer zijn behoefte, zijn Heiland te drukken aan zijn hart. Om dicht, zeer dicht in nauwe gemeenschap te leven met zijn God.

Er was in zijn hart niet enig geloof, enige vreze Gods, enige liefde, nee, zijn hart was vol liefde, vol vreze Gods, vol geloof, vol des Heiligen Geestes. Dat tot nagedachtenis te hebben - is zoet! Die troost is ons deel. Ook van onze lieve moeder. Zij is onze tweede moeder. Maar nee, zij was nooit onze tweede moeder. Altoos onze moeder."

ZENDINGS DAG

In de Geref. kerk, Vrijheidstraat 1, Elburg, uitgaande van de Chr. Geref. kerk D.V. 24 juli a.s.

Sprekers: v.m. aanvang 10.30 uur:

Ds. B. Bijleveld, algemene leiding, van Heerde.
Ds. H.C. v.d. Ent van Dordrecht.

Pauze tot 2 uur.

Sprekers:

Student J.H. van Dijk van Nunspeet.
Ds. P. Beekhuis voor de Spaanse Evangelische zending;
Ds. J. Veenendaal van Barendrecht;

Koffie, broodjes en frisdrank verkrijgbaar, ten bate van de Zending.

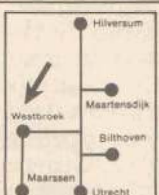
Ook is er een boekentafel aanwezig.

DE ZENDINGSCOMMISSIE.

Een verantwoord adres voor al uw

HUISHOUDELIJKE APPARATEN

- de BESTE merken voor een lage prijs. (SIEMENS, ESTA, GRAM, LIEBHERR, MIELE, VELO)
- service en bezorging door heel Nederland.

VINK-WITGOED-WESTBROEK

Dr. Wellferrweg 17 - Westbroek - Tel. 03469 - 1459, b.g.g. 1209

■ U wilt in een principe, huiselijke sfeer UITRUSTEN, aansterken, op verhaal komen of zo maar enige gezelligheid vinden? Bel dan eens in Driebergen 03438 - 12466. Geen TV of radio, wel prima verzorging, ook dieet. Op doktersadvies evt. met rijksbijdrage tot 90%. "Repos Ailleurs".

PLAATST UW
FAMILIEBERICHTEN
IN BEWAAR HET PAND

Wel eens op **TEXEL** geweest? Beslist de moeite waard. Bos, duinen, zee, vogelbroedplaatsen, visgelegenheden, etc., en ... rust. U kunt op **'DE VERRASSING'** gebruik maken van

Een bruikbaar idee voor een familie-bijeenkomst of herdenkingsdag: met z'n allen een rit over de prachtige Veluwe en een door vakmensen verzorgd diner of koffietafel in 'IRENE': gezellig, stijlvol, betaalbaar en ... in eigen kring!

HOTEL - REST.
'IRENE'
Fam. Bostelaar
ELSPEET
tel. 05779 - 1236

volledig pension voor groot en klein. Prijzen v.a. f 285,- p.w. Of u kunt kiezen voor een bungalow met alle comfort of sta-caravan. Voor 60-plussers speciale voor- en naseizoenprijzen. Vraag vrijblijvend onze kleurenfolder aan. Tel. 02223-661 of 391.